

Pregledni znanstveni članek (1.02)

BV 71 (2011) 3, 357—367

UDK: 28(497.4)

Besedilo prejeto: 12/2010; sprejeto: 08/2011

Mari Jože Osredkar

Teološki in kulturološki razlogi za islamski pluralizem v Sloveniji

Povzetek: Prispevek predstavlja nastanek treh administrativno ločenih islamskih verskih skupnosti v Sloveniji in razloge za islamski pluralizem v Sloveniji. Kulturološki razlogi nam odgovorijo na vprašanje, zakaj se je večina muslimanov v Sloveniji prepustila integracijskemu procesu in ustvarja slovensko islamsko identiteto. Razlikovanje med teološkima izrazoma »iman« in »din« pa osvetli razloge za strogo izpovedovanje vere po Koranu, ki ga najdemo pri muslimanski manjšini v Sloveniji. Tekst ne obravnava islamskega verskega nauka, razlaga pa pojme iz islamske terminologije, ki so uveljavljeni med bošnjaškimi muslimani v Sloveniji.

Ključne besede: muslimani, organiziranost, integracija, kultura, vera, Slovenija

Abstract: **Theological and Cultural Reasons for Islamic Pluralism in Slovenia**

The article describes the emergence of three administratively separate Islamic religious communities in Slovenia and the grounds for this Islamic pluralism. The cultural reasons answer the question why the majority of Muslims in Slovenia has been participating in the integration process and has been creating a Slovenian Islamic identity. The distinction between the theological terms »iman« and »din« throws light on the reasons for strictly following the religious prescriptions of the Quran, which can be found with the Muslim minority in Slovenia. The article does not deal with the Islamic religious doctrine itself, but draws upon Islamic terms that provide a common bond among Bosnian Muslims in Slovenia.

Key words: Muslims, organization, integration, culture, faith, Slovenia

1. Uvod

V prispevku govorimo o položaju muslimanov v Sloveniji v letu 2011 in o dogodkih, ki so jih v bližnji preteklosti privedli do današnjega položaja. Najprej želimo pri muslimanih v Sloveniji izpostaviti dejstvo, ki ga izraža beseda »pluralizem«. To je: obstajanje več enakopravnih, enako pomembnih sestavin, mnogovrstnost, raznovrstnost (SSKJ). V Sloveniji so vsi muslimani suniti. Med njimi pa lahko prepoznamo več administrativno ločenih islamskih verskih skupnosti, katerih voditelji se drug drugemu ne podreajo. Te skupnosti niso enake, a so za našo

obravnava vse enako pomembne. Poskusili bomo pokazati na teološke in na kulturološke razloge za njihovo razdeljenost.

Po uradnem popisu prebivalstva iz leta 1991 je v Sloveniji takrat stalno živelo 29 361 muslimanov, leta 2002, ko se je pri popisu prebivalstva v Sloveniji zadnjič postavilo vprašanje verske pripadnosti, pa se je za muslimane izreklo 47 488 oseb ali 2,4 % vsega prebivalstva v RS. V naši državi po številu vernikov zasedajo drugo mesto, takoj za katoličani (Urad Vlade RS za verske skupnosti, 2008, 82). Tudi v letu 2011 se sklicujemo na ta podatek. Največja koncentracija muslimanov je danes v Ljubljani in okolici (približno polovica) in na Jesenicah. Ker so muslimanski verniki priseljenci, pravimo, da je islam v Sloveniji neavtohtona religija.¹ Vendar se v tej predstavitvi ne bomo zaustavljali pri narodih, iz katerih so muslimani prišli v Slovenijo v zadnjih petdesetih letih. Osredotočili se bomo na islamske skupnosti, v katerih se združujejo muslimani v Sloveniji in so v naši državi uradno registrirane pri državnih ustanovah.² Najprej bomo na kratko orisali, kako je nastal razdor med muslimani na slovenskem ozemlju, predstavili bomo organizacijo treh skupnosti muslimanov, nato pa bomo razmišljali o razlogih za islamski pluralizem v Sloveniji.

2. Iz enotnosti v pluralizem islama v Sloveniji

Za razumevanje današnjega pluralizma med muslimani v Sloveniji je pomembno izpostaviti dejstvo, da v času SFRJ, ko so se muslimani priseljevali, svoje verske identitete v Sloveniji niso izpostavljali. Prvi razlog je zagotovo politična, ateistična ureditev v državi in zapostavljanje vernikov. Poudariti pa je tudi treba, da so bili to zelo sekularizirani muslimani, ki jim verska praksa ni veliko pomenila. Šele po razpadu Jugoslavije in po koncu komunistične ureditve so muslimani v Sloveniji izrazili željo po boljši organiziranosti. Tako so leta 1994 dobili svoj mešihat, to je izvršilni kolegijski organ in najvišji verski in administrativni organ islamske skupnosti. Po statutu je novoustanovljeni mešihat v Sloveniji ostal podrejen Sarajevu in mufti,³ ki je leta 2001 prišel v Ljubljano, je bil član tamkajšnjega rijaseta,⁴ po funkciji pa mu je pripadal položaj predsednika mešihata v Sloveniji. Po njegovem prihodu so se muslimani povsod po Sloveniji organizirali v džemate (odbore), ki jih vodijo imami in skrbijo za versko življenje muslimanov. Od takrat dalje ima tudi njihova verska praksa večji poudarek. V do tedaj enotni islamski skupnosti je nastal razkol štiri leta pozneje zaradi sarajevskega imenovanja novega muftija v Sloveniji.

¹ *Avtohton* je po opredelitvi SSKJ tisti, ki je po izvoru od tam, kjer živi.

² Urad Vlade RS za verske skupnosti in Ministrstvo za notranje zadeve.

³ *Mufti*, bosansko muftija, je najvišji verski predstavnik islamske skupnosti v državi ali na nekem ozemlju in tam predsednik najvišjega islamskega organa, ki se imenuje mešihat. Kot predsednik mešihata predstavlja islamsko skupnost in jo zastopa v družbi.

⁴ *Rijaset* je rezidenca Reisu-l-uleme in hkrati najvišja verska ustanova za muslimane v BiH.

V skladu z drugim odstavkom 111. člena Statuta ISS⁵ (najvišji pravni akt ISS) je mufti imenovan za štiri leta z možnostjo ponovnega imenovanja. Ker je bil g. Osman Đogič na položaj muftija imenovan z dnem 21. 5. 2001, bi mu, upoštevajoč štiriletni mandat, funkcija prenehala z dnem 21. 5. 2005. V skladu s statutom bi mu skupščina IS v BiH lahko podelila drugi mandat. Sarajevčani so potrebovali le pozitivno mnenje o njem iz Ljubljane. Toda zbor ISS rijasetu v Sarajevo ni poslal pozitivnega mnenja za ponovno imenovanje Osmana Đogiča na mesto ljubljanskega muftija. Za negativno mnenje so imeli več razlogov: motilo jih je, da se pri delu ni posvetoval z nadrejenimi v Sarajevu, ni jim bilo prav, da se je amerškemu veleposlaniku v Sloveniji pritoževal glede položaja ISS, in s katoliško Cerkvijo je imel slabe odnose. Skupščina IS v BiH je dne 3. maja 2005, torej nekaj tednov pred iztekom njegovega mandata, razrešila Osmana Đogiča in nekaj dni pozneje za koordinatorskega muftija ISS imenovala Ibrahima Malanovića, imama iz Maribora. Med njim in razrešenim muftijem se je takoj razvil spor glede uradnih prostorov ISS, ki sta ga reševala na civilnem sodišču. V tem sporu pa niso bili pomembni le uradni prostori mešihata. V bistvu se je ISS tedaj soočila s spopadom dveh povsem različnih idej. Na eni strani je bil Osman Đogič, ki se je zavzemal za samostojnost ISS, na drugi strani pa je zvestobo Sarajevu posebljal mariborski imam Ibrahim Malanović, »koordinator« ISS.

Sabor IS v BiH je v Sarajevu dne 29. aprila 2006 na predlog Zbora ISS izbral mag. Nedžada Grabusa za novega slovenskega muftija, ki je v začetku devetdesetih let in pol kot imam že služboval na Jesenicah. Težave muslimanov v RS je poznal od blizu in tudi slovenščina mu ni bila tuja. Sodeloval je s sarajevskim rijasetom in bil blizu reisu-l-ulemi, bil je teološko izobražen, saj je na Islamski fakulteti pripravljaval doktorat in kot asistent že predaval islamsko dogmatiko. V Slovenijo je torej prihajal sposoben mož z namenom, da v njej vzpostavi enotnost.

Osman Đogič ni sprejel Grabusovega imenovanju in je dne 8. maja 2006 pri vladnem Uradu RS za verske skupnosti registriral Slovensko muslimansko skupnost. Direktor urada, dr. Drago Čepar, je 800 strani dolgo vlogo ocenil kot vzorno. Čeprav je ob tej priliki Porić izjavil za medije, da razkola med muslimani ni, ker so krajevni odbori⁶ podprli ISS, ki je bila v Sloveniji registrirana leta 1976, ugotavljamo, da se je z registracijo nove muslimanske skupnosti v Sloveniji razkol kljub temu zgodil. Večina muslimanov je ostala zvesta ISS, saj je nova Slovenska muslimanska skupnost štela le nekaj sto pripadnikov. Toda tedaj so se muslimani v Sloveniji razdelili v dve ločeni, administrativno samostojni verski skupnosti. Osman Đogič je svoje videnje nepravilnosti v ISS, razloge za ločitev od nje in osamosvojitve od Sarajeva predložil v 300 strani debeli knjigi *Zaustavite izlazim*, ki je izšla oktobra 2006.

Sočasno z nesoglasji med Đogičem in Grabusom pa se je oblikovala še naslednja islamska skupnost v naši državi. V obeh že omenjenih skupnostih zagovarjajo muslimani najbolj liberalno vejo islamskega prava, ki sledi učenju šole hanefi.⁷ To

⁵ ISS je Islamska skupnost v Republiki Sloveniji.

⁶ V času ustanovitve Slovenske islamske skupnosti je imela islamska skupnost v Sloveniji deset odborov.

⁷ Poznamo štiri pravne islamske šole oziroma šole mišljenja oziroma šole fikha: hanefijsko, malikijsko,

pomeni, da šeriatsko pravo prakticirajo le v liturgiji. Na vseh drugih področjih pa se podrejajo civilnemu pravu RS. Tudi po videzu in oblačenju verniki ne odstopajo od slovenskih lokalnih običajev. Nekaj posameznikov pa se je odločilo za radikalnejše življenje po Koranu. Po besedah g. Nevzeta Poriča so ti verniki na petkovih molitvah izstopali do takšne mere, da so se preostali verniki počutili nelagodno. Ker niso bile pomembne samo zunanje razlike, temveč tudi razlike v izražanju vere in v načinu življenja, so se počasi oddaljevali od ISS. Že leta 2002 so se ti radikalni verniki z ljubljanskega področja začeli zbirati na petkovih molitvah na Vrhniki, z gorenjskega okrožja pa na Jesenicah. Dne 22. februarja 2007 so ustanovili Društvo za promocijo islamske kulture v Sloveniji⁸ z dvema centroma: na Jesenicah in v Ljubljani. Čeprav se niso registrirali kot verska skupnost, je danes to administrativno samostojna skupina muslimanov, ki se od obeh drugih razlikuje po izražanju vere in z njima nima povezave.

V letu 2011 torej muslimani v RS niso več administrativno enotni. Čeprav si suniti, se med seboj razlikujejo po načinu izražanja vere, njihovi voditelji pa med seboj ne sodelujejo.

3. Ista vera, tri samostojne verske skupnosti

Islamska skupnost v Sloveniji je prva organizirana verska skupnost muslimanov v Sloveniji in danes tudi najštevilčnejša. V letu 2011 mešihat ISS v Ljubljani pokriva celoten slovenski prostor. Sedež ima na Grablovičevi 14 in zanj je trenutno odgovoren mufti dr. Nedžad Grabus. Nekaj več od 6500 družin⁹ v ISS je razdeljenih med sedemnajst džematov (odborov): Ajdovščina, Celje, Jesenice, Kočevje, Koper, Kranj, Krško, Ljubljana, Maribor, Nova Gorica, Novo mesto, Postojna, Sežana, Škofja Loka, Trbovlje, Tržič in Velenje. Vsak džemat ima svojo molilnico, svojega imama, ki vodi skupne molitve, in po potrebi pomočnika, ki se imenuje muhain. Vsi odbori v Sloveniji so povezani v nadzorni odbor, ki ima svoje predstavnike v Zboru ISS, v njem pa je trenutno štiriindvajset članov. Izvršni organ tega telesa je muftijstvo, ki ima sedem članov, na čelu je mufti, ki svoje delo opravlja poklicno. Poleg tega v okviru ISS v Ljubljani deluje Islamski verski in kulturni center na Kurilniški 18. Zbor ISS je najvišji predstavniki in zakonodajni organ ISS.

Do leta 2005 je lahko postal imam vsak moški musliman (ženske s končano srednjo versko šolo ne morejo postati imami, lahko pa poučujejo verouk), ki je končal medreso, to je srednjo versko šolo, ki je bila do takrat v Zagrebu in v Sarajevu. Z letom 2005 pa so v Sarajevskem rijasetu reorganizirali študij: za imama je treba diplomirati na sarajevski Fakulteti islamskih nauka, imamska smer. Islamska verska

hanbelijsko in šafijsko. Šole so poimenovane po njihovih snovalcih: Ebu Hanife, Malik, Ahmed ibn Hanbel in Šafija. Vsa učenja vseh štirih šol so pravilna in se ne razlikujejo po temeljnih prepričanjih in prakticiranih islama, ampak v različnih interpretacijah oziroma z različnimi dojemANJI fikha pri imamih, snovalcih mezhebov. Danes najbolj značilna razlika je opravljanje molitve.

⁸ Prvotna ideja ni bila ustanovitev ločene verske skupnosti, temveč le društvo v okviru ISS.

⁹ Število družin se razbere iz zapiskov o finančnih prispevkih za delovanje skupnosti.

srednja šola v Zagrebu pa je postala gimnazija odprtega tipa, po učnem programu torej enaka državnim gimnazijam. Velika večina imamov, ki delujejo v Sloveniji, je prišla iz BiH.

Slovenija je ena prvih držav v Evropi, ki je podpisala sporazum (Sporazum o pravnem položaju ISS, julija 2007) z islamsko skupnostjo v svoji državi (Urad RS za verske skupnosti, 2008). Že tretje leto ISS enkrat na leto izda interno glasilo *Amber*. ISS nima nobenih odnosov s Slovensko muslimansko skupnostjo in z Društvom za promocijo islamske kulture v Sloveniji, je pa odprta za sodelovanje in za stike z drugimi verskimi skupnostmi. Odzove se tudi na vabila k pomembnejšim slovenskim v katoliški Cerkvi.¹⁰ V letu 2010 se je zgodilo prvič, da je ISS izrazila svoje mnenje v slovenski javnosti skupaj s katoliško Cerkvijo oziroma Svetom krščanskih Cerkva. Dne 2. julija 2010 sta mufti dr. Nedžab Grabus in ljubljanski nadškof in slovenski metropolit dr. Anton Stres podpisala skupno izjavo, s katero sta se zavzela za »ohranitev zakonske zveze in družine«. Dne 9. novembra 2010 se je Islamska skupnost v Sloveniji pridružila Svetu krščanskih Cerkva v Sloveniji v izjavi glede predloga novega zakona o verski svobodi.

Slovensko muslimansko skupnost (SMS) je ustanovil Osman Đogić, da bi se muslimani v Sloveniji čutili enakopravne in da bi se dejavneje vključili v lokalno skupnost. Po Đogićevih navedbah četrtnina muslimanov, ki živijo v Sloveniji, ni bošnjaške narodnosti, zato imajo pravico delovati kot sestavni del okolja, v katerem živijo. Za prvega predsednika skupnosti je bil imenovan Haris Rosić. Imam SMS mora imeti diplomu fakultete za islamske nauke, ni pa nujno, da jo pridobi na sarajevski fakulteti. Od ustanovitve do danes naloge imama opravlja Osman Đogić, ki pa v tej funkciji ne deluje poklicno. Prav tako opravlja prostovoljno svoje delo tajnik Edin Kumalić, ki je po poklicu strokovnjak za računalništvo in skrbi za spletno stran SMS. Skupnost se financira iz prispevkov vernikov. To je njen edini vir dohodkov in pomoči iz tujine ne pričakujejo. V registru, v katerem beležijo prispevke po 40 evrov, ki jih vsaka družina na leto prispeva za skupnost, je zapisanih tristo družin. S tem prispevkom si družine omogočijo glasovalno pravico na skupščini SMS. Plačevanje »članarine« pa ni pogoj za različne verske storitve, kakor je na primer pogreb. Po besedah tajnika skupnosti se večkrat zgodi, da pridejo verniki, ki jim imami ISS odklonijo pogreb zaradi neporavnanih obveznosti. Osman Đogić obred opravi kot svojo dolžnost. V centru Ledina so kupili prostor, ki ima zaporedno številko 33 in se mu na zunaj ne vidi, da je urejen za skupno molitev (*mesdžid*). Odprt je za kogarkoli. Člani skupnosti pa tudi hodijo v molilnice, ki jih drugače upravlja ISS.

¹⁰ Mufti je bil navzoč pri ustoličenju Antona Stresa za ljubljanskega nadškofa in slovenskega metropolita, prišel je tudi na škofovsko posvečenje Stanislava Lipovška v Celje. Enako je na akademski ravni: ISS je pripravljena za sodelovanje. Nevzet Porić je na povabilo Marija Jožeta Osredkarja, člana Programskega odbora konference *Slovenija pred demografskimi izzivi 21. stoletja*, s prispevkom Družina v Islamu sodeloval na simpoziju, ki ga je organiziral Institut Jožef Stefan. Dne 14. maja 2010 je bilo organizirano srečanje profesorjev Fakultete islamskih nauka iz Sarajeva s profesorji Teološke fakultete v Ljubljani, ki je potekalo na Teološki fakulteti v Ljubljani. Delegacijo iz Sarajeva je vodil dekan prof. dr. Ismet Bušatlić. Skupaj z dekanom sta prišla še prof. dr. Enes Karić in prof. dr. Adnan Silajdžić. V imenu domačinov so omenjeno delegacijo sprejeli dekan Teološke fakultete prof. dr. Stanko Gerjolj, prof. dr. Drago Ocvirk, prof. dr. Janez Juhant, dr. Marjana Hercet in dr. Mari Jože Osredkar, ki je septembra 2010 odpotoval v Sarajevo in Fakulteti islamskih nauka vrnil obisk.

Od vernikov, ki se ob petkih zberejo pri molitvi v centru Ledina, je 50 % udeležencev Bošnjakov, drugo pa so tujci, predvsem študentje, ki ne prihajajo iz nekdanjih jugoslovanskih republik. Zato je nagovor (*hudba*) v bosanščini in v angleščini. Molitev poteka v arabskem jeziku. Skupnost sprejema doktrino islama v celoti, tako kakor ISS, in imam vsako nedeljo v centru poučuje otroke v mesdžidu. Pouk poteka v bosanskem jeziku, uporabljajo bosanske učbenike in enak program, kakor ga imajo za poučevanje druge skupnosti. Pri poučevanju uporabljajo tudi slovenski prevod Korana, ki je delo Erika Majarona.

Vodstvo SMS z vodstvom ISS nima povezave. Sodelovanje z njimi dopušča pod pogojem, da bi nastale spremembe v vodstvu največje islamske skupnosti v Sloveniji. Prav tako vodstvo nima stikov z Društvom za promocijo islama v Sloveniji. Verniki pa se med seboj družijo brez ovir. Ker je skupnost majhna, imajo z neislamskimi verskimi skupnostmi v Sloveniji samo neformalne stike, želijo pa si vzpostaviti vezi s katoliško Cerkvijo.

Društvo za promocijo islamske kulture v Sloveniji ima dva centra (*džemata*), na Jesenicah in v Ljubljani. Gorenjski člani društva se zbirajo na cesti Maršala Tita 68 na Jesenicah, osrednjeslovenski pa na Koprski ulica 2 A v Ljubljani.¹¹ Društvo deluje enotno, sestavljata pa ga dva dela: *El-iman* in *Resnica-hak*. Zdaj je predsednik društva Fikret Harčević; v ljubljanski molilnici vodi molitve imam Muhammed Naneh, ki je sirskega rodu, v gorenjski molilnici pa Alim Hasanagić, ki zelo prizadevno skrbi za internetno stran in komunicira z javnostjo. Nobeden od omenjenih voditeljev molitve nima formalne imamske izobrazbe. Medres v Bosni in Fakultete islamske znanosti v Sarajevu ne priznavajo, ker ne sledijo izvornemu islamu. Omenjena voditelja molitve se, kakor sta povedala, izobražujeta s prebiranjem tistih učenjakov, ki zavračajo vsakršno modernizacijo v islamu. V skupnosti, ki šteje okoli sto družin po vsej Sloveniji, želijo slediti izvornemu islamu. Vera jim ne pomeni le prepričanja, temveč predvsem način življenja. Zunanji izrazi verovanja, torej verska praksa, so zanje bistvo islama. Sami zase trdijo, da so muslimani, ki živijo tako, kakor je zapisano v Koranu in v Suni. Ravnati se želijo po dejanjih poslanev, brez verskih inovacij. Idejno zavračajo tako imenovani »evropski« islam.

Ideja za radikalno življenje po izvornem nauku vere se je rodila med mladimi člani danes največje islamske skupnosti, ki so prosili imama za verske knjige in tam našli zapisano, da je poslanec Mohamed rekel: musliman se od nemuslimana razlikuje v tem, da si pušča rasti brado, ženske pa naj se pokrivajo. Ko so mladi prerokove besede začeli uresničevati, so postali v islamski skupnosti nezaželeni, zato so ustanovili neodvisno skupnost. Plačila za opravljanje verskih obredov zavračajo, ker mora biti vera brezplačna. Načrtom gradnje džamije v Ljubljani nasprotujejo, ker bo zgrajena s krediti, to pa ni v skladu z razodetjem v Koranu. Držijo se tudi navodila iz Korana, ki dovoljuje le petje brez inštrumentov. Zato inštrumentalne glasbe ne poslušajo. Kakor zaračunavanje obresti je tudi to greh. Ne pijejo alkohola in spoštujejo navodila glede prehranjevanja. In ker islamsko razodetje od

¹¹ Avtor članka je dne 23. oktobra 2010 obiskal prostore društva v Ljubljani in se pogovarjal s predsednikom društva, imamom Muhammedom Nanehom, in z Alimom Hasanagićem.

muslimanov zahteva misijonarsko dejavnost, poskušajo ljudi pritegniti k islamu na različne načine, najbolj pa prek internetnih spletnih strani. Z vodilnimi ljudmi obeh drugih islamskih skupnosti v Sloveniji nimajo nobenih povezav in tudi z nemuslimani ne nameravajo sodelovati. V bistvu tudi medreligijski dialog pojmujejo kot priložnost za oznanjanje islama.

4. Razlogi za islamski pluralizem v Sloveniji

V soočenju z modernostjo, ki je v Sloveniji drugačna od one v BiH, se tudi islam individualizira in konec je samoumevne kolektivne zavesti. Zdaj se tudi muslimani združujejo po idejnih sorodnostih in prioritetah. Na prvi pogled bi lahko ocenili, da je prioriteta za ISS bošnjaštvo, za SMS integracija v novo kulturo, Društvo za promocijo islamske kulture v Sloveniji pa si prizadeva za »vrnitev k pristnemu, nadčasovnemu islamu«. Nekaj podobnega se dogaja z vsemi religijami, ko pripadniki vstopijo v okolje, ki je različno od tistega, iz katere prihajajo. Razloge, ki so privedli do pluralizma islama v Sloveniji, bi lahko razdelili na kulturološke in teološke.

4.1 Kulturološki razlogi

Moderna krščanska teologija pozna izraz »inkulturacija«, ki nam lahko nekoliko osvetli vprašanje, zakaj se večina slovenskih muslimanov integrira v slovensko kulturo. Sama po sebi nobena kultura ni »krščanska« ali »islamska«. Zato lahko vsaka vera vstopi v vsako kulturo in se živi v njej. Inkulturacija namreč pomeni vstop vere v novo kulturo. Življenje po veri kulturo oplemeniti na način, da ohranja njene prvine, torej sprejme način življenja, v katerem se (z)najde, izloči le tisto, kar nasprotuje bistvu vere. Načelu inkulturacije gre zahvala, da najdemo na »črni celini« krščanske cerkve, ki imajo zunanost podobno kolibam, v Alpah krščanska svetišča spominjajo na planinske kočje, v Prekmurju na primer pa je notranost cerkve arhitekt Jože Plečnik okrasil z lokalno keramiko. V Afriki pri maši plešejo, pojejo in tolčejo po bobnih ter prebirajo Sveto pismo v svojem jeziku. Inkulturacija je v polnosti uresničena, ko kultura, ki je sprejela vero, napiše svojo teologijo in ustvari svoj način izražanja vere (Gallagher 2003, 145). Religija ni več tujek, temveč postane integralni del družbe. Tako lahko razumemo tudi vstop islama v evropski prostor in na takšen način zahodni svet pričakuje inkulturacijo muslimanskih prišlekov. Ne govorimo torej o zahtevi po odpovedi verovanju ali o zavrnitvi korenin, temveč se pričakuje nova islamska identiteta, ki ne bo tujek v slovenski kulturi. Integracija je dvosmerni proces obojestranskega prilagajanja med priseljenci in lokalno skupnostjo, ki ustvarja novo kulturo. Vsaka družba teži k enotnosti, ki sestavlja celoto in tako omogoča svoje preživetje. Družba torej pričakuje, da se bodo priseljenci integrirali v novi način življenja. Tiste, ki se nočejo ali ne morejo integrirati, pa doživlja kot tujke v svojem organizmu. Če je teh tujkov malo, družba brez problema nadaljuje svoj ustaljeni način delovanja. Problemi nastopijo tam, kjer je teh »tujkov« toliko, da ogrožajo način življenja v okolju, ka-

mor so se naselili. V evropskih državah, v katerih se število priseljencev giblje okoli 10 % ali celo več, je popolnoma razumljivo, da se družba kot organizem tudi agresivno brani tujkov v svojem telesu. To se lahko zgodi na političnem področju, na katerem nacionalne stranke s političnimi programi »branijo« ustaljeni način življenja, ali pa v čisto praktičnem vsakdanjem življenju, ko takšni ali drugačni fundamentalisti, tisti torej, ki ne sprejemajo drugačnosti, svoje nestrinjanje z »drugačnostjo« izrazijo z nasiljem.

Vera, ki želi ohraniti svoje bistveno sporočilo in poslanstvo, mora spreminjati izraze vere. Ker je vera ozko povezana s kulturo, se morajo izrazi vere spreminjati sočasno s spremembo načina življenja. Obredi v širšem pomenu besede morajo istočasno izražati vsebino vere in način življenja, drugače so nerazumljivi in verniki »nehajo prakticirati«. Vera mora postati način življenja. Vera, ki ne postane kultura, ni bila v polnosti izživeta (Janez Pavel II.). Čim bolj torej izrazi vere izražajo tudi kulturo, tem bolj je »vera živa«. Ponavadi se način življenja, torej kultura, spreminja počasi. Sočasno s kulturo se počasi spreminjajo tudi izrazi vere, da lahko ohranijo svojo funkcijo. Iz zgodovine pa brez težav izluščimo primere, ko se je nekemu ljudstvu način življenja spremenil tako rekoč čez noč, na primer zaradi vdora druge, močnejše kulture. Ko so Evropejci osvojili ameriški kontinent in si podvrgli tamkajšnje prebivalce, so čez noč spremenili njihov način življenja. Izrazi njihovega verovanja in obredi se niso mogli tako hitro prilagoditi spremenjenemu načinu življenja, zato je njihovo verovanje izginilo. Ker niso »practicirali«, niso imeli obredov in so izgubili tudi svojo vero. Podobno se dogaja tudi ob migracijah v sedanjem času, ko se ljudje čez noč znajdejo v čisto drugačnem načinu življenja, kakor so ga bili vajeni v svoji matični domovini. To religiološko logiko lahko apliciramo na islam, ki je »prišel« v evropsko kulturo.

Če hočejo muslimani, ki so bili navajeni drugačnega načina življenja, v Sloveniji ohraniti bistvo islamske vere in njeno razumljivost, morajo uskladiti svojo versko prakso s slovensko kulturo. To se dejansko dogaja v ISS in v SMS, ki iščeta slovensko identiteto islama. Navedimo nekaj primerov.

Najprej oblačenje. Slovenska zakonodaja ne govori o načinu oblačenja. Nošnja *hidžaba*¹² v Sloveniji ni prepovedana in muslimanke imajo lahko v javnosti pokrito glavo. Lahko nosijo tudi *kimar*,¹³ *čador*¹⁴ ali celo *burko*.¹⁵ Nošenje teh oblačil kot izraz vere omogoča 7. člen slovenske ustave, ki zagotavlja versko svobodo. Verski voditelji ISS in SMS od svojih vernic ne zahtevajo, da si pokrijejo lase, in te vernice več ali manj v oblačenju posnemajo slovenske navade. Člani Društva pa idejno zavračajo tiste, ki pravijo, da na primer nikab oziroma burka ni zapovedana v Koranu. Ženske, ki nosi le hidžab, resda ne obsojajo, vendar se njihove vernice pri

¹² *Hidžab* (arabsko *hiġāb*) pomeni zastreti. Tako se imenuje tudi ruta, s katero si muslimanke pokrivajo lase, obraz pa je odkrit.

¹³ *Kimar* je dolg, pelerini podoben plašč, ki pokriva lase, vrat in ramena in pada čez boke, lahko do kolen.

¹⁴ *Čador* je *kimar*, ki sega do gležnjev.

¹⁵ *Burka* je oblačilo iz goste tkanine, ki pokriva celo telo. Dopusča vidljivost skozi gosto mrežo v predelu oči.

oblačenju strogo držijo verskih navodil. Enako držo najdemo tudi pri moških. Medtem ko si celo voditelji prvih dveh skupnosti brijejo brade, imajo vsi moški člani Društva brade gosto poraščene.

Naslednji primer je molitev. Musliman ima dolžnost, da moli petkrat na dan, v džamiji, v molilnici ali drugje. Verniki ISS in SMS se skupnih molitev udeležujejo ali jih individualno opravljajo glede na obveznosti in kolikor jim dopušča čas. Člani Društva pa molijo petkrat na dan, ne glede na okoliščine. Prepričani so, da tisti, ki opušča molitev, ni več musliman. Opuščanje molitve, razen če se to zgodi zaradi nevednosti, je po njihovi interpretaciji znamenje odpada od islama. Predsednik društva Fikret Harčević je pustil službo, ki mu ni omogočala opravljanja molitvenih obveznosti, in si je poiskal delodajalca, pri katerem lahko prekine delo, ko pride čas za molitev.

Lahko spregovorimo tudi o prehrani. Muslimani poznajo izraza *halal* (to, kar je dovoljeno uživati) in *haram* (to, česar ni dovoljeno uživati). V islamu je prepovedano uživati alkohol, svinjino, divjačino, kri in nekatere notranje živalske organe. Toda halal meso mora biti tudi ustrezno pripravljeno. Najbolj rigorozno spoštujejo navodila glede prehranjevanja in prepoved pitja alkohola člani Društva. Postavlja pa se vprašanje ramadanskega posta, ki zahteva popolno abstinenco od hrane in pijače od zore do mraka. V muslimanskih deželah se v postnem mesecu ritem življenja in dela spremeni. Kaj pa v nemuslimanski kulturi? Ali musliman lahko opravlja svoje dolžnosti? Mnogi verniki si sami prikojijo pravila posta. Nekateri pa so zvesti izročilu.

Tudi družinsko življenje se prilagaja slovenski kulturi. Muslimani se v Sloveniji lahko poročajo po šeriatski zakonodaji. Tisti, ki se je strogo držijo, prakticirajo tudi poroke med mladoletnimi, ki jih starši podpirajo. S sklenitvijo šeriatske poroke je zadoščeno islamskim predpisom, ki spolne odnose v zunajzakonski zvezi obsojajo. Šeriatsko pravo dovoljuje, da ima moški do štiri soproge. Ker slovenska zakonodaja to prepoveduje, med muslimani v Sloveniji poligamija ni v praksi. Teoretično pa je poligamni zakon lahko sklenjen pred imamom, ki pred civilnimi ustanovami prijavi le eno ženo, preostale pa so registrirane le v zapisnikih, ki jih v mesdžidih vodijo imami.

4.2 Teološki razlogi

Kulturološki razlogi nam pomagajo razumeti držo tistih muslimanov v Sloveniji, ki se integrirajo. V človekovi naravi je, da se posameznik nekako prilagaja okolici. Zato, da lahko preživi. Ali da lažje preživi. V bistvu se otrok vzgaja in odrasča tako, da posnema svojo okolico, in ta navada mu do neke mere ostane tudi v odrasli dobi. Problem je v tem, da je v odrasli dobi ta lastnost omejena s težnjo po ohranjanju svoje osebne identitete, še posebno ko postane pomembno vprašanje vere. Razlog za izražanje vere na tradicionalen način, ki je preizkušen, pa čeprav v drugačnem kulturnem okolju, so nekatere religijske institucije, ki to zahtevajo, ker so prepričane, da se edino tako ohranja »prava« vera pri njihovih pripadnikih. Teološki razlogi nam pomagajo razumeti držo tistih, ki zavračajo »evrop-

ski islam« oziroma kakršnekoli novitete v veri, tistih torej, ki si prizadevajo za ohranitev izvornega islama.

Beseda islam pomeni popolno izročitev, podreditev Bogu, hkrati pa označuje povsem konkretno religijo in pripadnost skupnosti. Islam pomeni izvajanje predpisanih obveznosti, ki jih nalaga skupnost, in izpoved pripadnosti islamski skupnosti, umi. Islam močno teži k temu, da ni razlike med »religijo« in »svetno skupnostjo«. Muslimani so vsi, ki pripadajo tej skupnosti in je ne izdajo. Kdor javno prizna, da se je spreobrnil v drugo religijo in s tem zapušča umo, je odpadnik, izdajalec in zasluži smrt (Gardet 2002, 27–29). Islam razlikuje med pojmom »*iman*« in »*din*«. *Iman* ponavadi prevajamo z besedo vera, *din* pa z besedo religija. Vendar se pomensko ne prekrivata in ju tudi ni mogoče omejiti na zahodno, od krščanstva odvisno in po njem določeno razumevanje obeh izrazov.

Iman (vera) je v bistvu pričevanje o tem, kar človek verjame; to je notranje sprejemanje razodetih resnic in izpovedovanje teh resnic z besedo. »Vernik (*mu'min*) je tisti, ki pričuje o predmetu vere. Pa tudi Bog pričuje o samem sebi, zato je *mumin* eno najlepših imen za Alaha. *Allah mu'nim*... pomeni to, da pričuje o svoji resničnosti, o samem sebi. »Jaz sam sem resnično Bog. Ni boga, razen mene samega.« (Koran 20, 14)« (Gardet 2002, 32–33) Pričevanje se imenuje *šahada*, verodostojna, resnična priča, če je treba – do mučeništva, pa je *šahid* (*šuhada* v množini). Ta beseda označuje tako islamsko izpoved vere kakor izpoved vere v islam. Razlog človekovega obstoja in drugih razumnih bitij (npr. angelov) je pričevanje o Bogu in zanj. »Človek, ki je prejel 'poziv' za islam, ne more ločiti pričevanja o edinem Bogu od sprejemanja koranskega teksta. 'Vsebina vere' ali razgrnitev *šahade*: 'ni boga, razen Boga' je najprej afirmacija Mohamedovega poslanstva (druga *šahada*); je pa tudi strinjanje z vso vsebino koranskega teksta.« (37) Musliman postaneš, ko izpoveš vero. Vendar kdor ostane le pri izpovedovanju vere, je sekularizirani vernik. Njegovo nasprotje pa je vernik, ki se odloči za radikalno življenje po izvornem nauku vere. To je bila tudi ideja mladih muslimanov ISS, ki so se zaradi vere (*iman*) Mohamedovim besedam odločili, da se jih bodo radikalno držali v dejanskem izražanju vere (*din*).

Din (religija) obsega vse, kar je razodeto v Koranu in je zato od Boga. Medtem ko je *iman* notranje sprejemanje razodetih resnic, je *din* celovitost dejavnega izpovedovanja vere. *Din* so torej dejanja, bodisi liturgična bodisi vsakdanje dolžnosti, ki jih islam zapoveduje. Vse, kar ni *din*, česar ni v koranskem razodetju, je tosvetno, človeško. »Za specifično muslimansko misel bo pojem islama imel dvojen pomen: islam kot opravljanje božjih predpisov, ki je eden od elementov *dina*, in islam kot skupnost, uma, ki vsebuje po eni strani *din* (pokorščino šariji), po drugi pa politiko (*dawla*), in sicer tako, da je ta svetni izraz zahtev, ki ali izvirajo iz šarije ali pa so vsaj pod njenim nadzorom.« (32)

Spoštovanje *dina* nam pomaga razumeti radikalnost vernikov Društva oziroma njihovo željo po vrnitvi h koreninam. Ker njihova vera temelji na Koranu, ki je temelj islamskega življenja, sami zase pravijo, da so fundamentalisti. Prepričani so, da je le to pravi islam. Nikakor pa se ne strinjajo s trditvijo, da so vehabiti, kakor

so jih okarakterizirali nekateri v najštevilčnejši islamski skupnosti v Sloveniji. Člani društva prisegajo na šeriatsko pravo, ker je dolžnost vsakega muslimana, da se ravna po njem. V Sloveniji ga resda ne morejo prakticirati v javnem življenju, zato se ga držijo le v zasebnem življenju. Nikakor pa ne bi svojih sporov reševali na civilnem sodišču (kakor to delata obe drugi skupnosti), ker je za pravega muslimana pristojno le šeriatsko sodišče.

5. Sklep

Radikalnost in sekularizem, ki ju najdemo pri muslimanih, organiziranih v treh islamskih skupnostih v Sloveniji, sta kakor dve dimenziji verskega življenja. Obe sta potrebni za evolucijo religije. Če bi obstajala samo radikalnost, ki bi v kali zatrla vsakršno spremembo izražanja vere, religija ne bi šla v korak s spremembami življenja (slovenska kultura) in ji ne bi uspelo, mlajšim generacijam razumljivo predstaviti razodete resnice. Islam bi bil zanje kakor živ fosil, v katerem ne bi našli smisla oziroma koristi za svoje življenje. Ko pa bi obstajal samo sekularizem, bi vera izgubila prvotno sporočilo razodetja. Za evolucijo islama sta torej potrebni obe dimenziji. V bistvu obe obstajata pri vseh obravnavanih verskih skupnostih, pa tudi pri vseh posameznikih. Vsak vernik je hkrati delno radikalen in delno sekulariziran. Razmerje med dimenzijama pa je pri posameznih vernikih in skupinah različno.

Islamski pluralizem v Sloveniji je koristen tudi za medreligijski dialog, saj razbija monolitnost islama. Simpatična raznolikost muslimanov, ki ne vzbuja strahu, omogoča več dialoga, kakor bi ga monolitnost in zaprtost. To dokazuje tudi dialoška oziroma nedialoška drža vseh treh administrativno ločenih islamskih verskih skupnosti v Sloveniji. Vsekakor pa je islamski pluralizem dokaz živosti muslimanske religije v Sloveniji.

Reference

- Džaferović, Sejfullah Ervin**, ur. 2006. *Spoznajte islam*. Ljubljana: Studio Print.
- Đogić, Osman**. 2006. *Zaustavite izlazim: svjedočenje »smijenjenog« slovenačkog muftije*. Prozor: Fundacija Makljen.
- Gallagher, Michael Paul**. 2003. *Spopad simbolov: uvod v vero in kulturo*. Ljubljana: Družina.
- Gardet, Louis**. 2002. *L'Islam: Religion et communauté*. Pariz: DDB.
- Harcet, Marjana**. 2007. *Alahove neveste*. Ljubljana: Monitor.
- Janez Pavel II.** 1982. Letter founding the Pontifical Council for Culture. 20.04. http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/letters/1982/documents/hf_jp-ii LET_19820520_foundation-letter_it.html.
- Kalčič, Špela**. 2007. Nisem jaz Barbika. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Mlinarič, Urška**. 2010. Smo fundamentalisti. *Večer*, 24.06., Sobotna priloga.
- Pašić, Ahmed**. 2002. *Islam in muslimani v Sloveniji*. Sarajevo: Emanet.
- Porić, Nevzet**. 2010. Petdeset i dvije godina života u Sloveniji. *Amber* [Interni glasilo Islamske skupnosti v RS] 3, št. 3 (avgust).
- Slovar slovenskega knjižnega jezika**. 2008. Ljubljana: DZS.
- Trampuš Jure**, 2001. Prvi muftija. *Mladina*, št. 40.
- Država in vera v Sloveniji**. 2008. Ljubljana: Urad Vlade RS za verske skupnosti.